

İlkçağ, Ortaçağ, Modern ve Postmodern Çağlarda Düşünürlerin Beden Zihin İlişkisine Bakışı

Meditatif Dans Eğitim Sertifikası Öğrencilerinden Araştırma Metinleri

Pınar Tuncegil Derrida

Bircan Alpak Goethe

Sanem Özkaya Einstein - Kuantum

BÜTÜNLEŞMEYEN BÜTÜNLÜK

İnsanlığın post modernizm kavramıyla ilk karşılaşması 1960'lı yıllara rastlamaktadır. Önce edebiyatta daha sonra da 1970'li yıllarda mimaride kendini gösteren bu kavram, "Jean François Lyotard" ile birlikte modernizmi sorunsallaştıran ve bir tartışma ortamı yaratan bir kavrama dönüşmektedir. Şöyle ki 1979' da Jean François Lyotard'ın yazmış olduğu "Postmodern Durum" adlı kitap, 'büyük anlatı'ların artık insanlığın peşinden koşabileceği gerçeklikten çok bir imaja(kurmaca gerçeklik) indirgendiği konusunu gündeme getirmiştir. Çünkü "Büyük Anlatı"lar diğer adıyla meta anlatılar (Aydınlanma, Tarihselcilik ve İdealizm) öncelikle II. Dünya Savaşı ve ardından Nazi rejiminin neden olduğu kitlesel kıyımlar, daha sonra da soğuk savaş yıllarında silah yarışının yarattığı nükleer tehdit gibi yıkıcı, yok edici olgularla birlikte sarsılmış ve böylece modernite projelerinin (Evrensellik, Rasyonellik, Özgürlük vb) sonunun geldiği su yüzüne çıkmıştır.

Bununla birlikte "Einstein" in ortaya attığı rölativite kuramı ve "kuantum" fiziğinin getirdiği

belirsizlik kuramı gibi bilimdeki belli başlı gelişmelerle de evrenin tek bir gerçeklik üzerinden açıklanamayacağı; evrenin bir sistemler karmaşasından oluştuğu vurgulanmıştır. "Nietzsche" de evrenin bir tek değil sayısız anlamı olduğunu ve bu durumda bilginin tek bir gerçekliğin temsili olduğu tezinin tutarsızlığının altını çizmiştir.

Oysa ki modernizm çıkış noktası olan Aydınlanma felsefesi, insanlığın içinde bulunduğu bağnazlıktan, geri kalmışlıktan kurtarmayı amaçlayan; insanlığın sanayileşme ve laikleşme aracılığıyla uğradığı ekonomik, siyasal ve toplumsal bir dönüşüme işaret ederek, insanlığın gittikçe daha iyi ve üstün bir amaca doğru hareket ettiğini kabul etmektedir. Modernizmde, bilim bilgisinin kültür ve gelenekten bağımsız ve öznellikten arınmış olduğu ve bu bilginin kişiden kişiye ya da toplumdan topluma değişmeyeceği ortaya çıkmaktadır. Kısacası Modernizmin dayattığı gerçeklik anlayışıyla, kurumlar ve bireyler arasında sınırlandırıcı usçulukla çözülemez karşılıklı bağımlılıkların oluştuğu tek boyutlu olgular yaratılmaktadır. Post modernizm ise, gerçeklerin kurmaca yapılarını gösterip, doğruların doğadan doğal olarak gelmediğini, kültür tarafınadan kabul ettirildiğini irdelemektedir. "Mitos"lardan günümüze insanlığa gerçeği anlattığını savunan her türlü yapıt ve anlatım türü, sadece gerçeğin bir yorumu ve kurmaca anlatımından başka bir şey olmadığı düşüncesini savunmaktadır.

Özetlersek, post modernizm genel geçerlilik iddiası taşıyan önermeleri reddeden; gerçeklik, gerçek, doğruluk anlayışlarını tartışmaya açan; farklılığı ve çeşitliliği benimseyen; tek ve mutlak egemenliğe karşı çıkan ve insanı ruh-beden olarak ikiye bölen anlayışla hesaplaşan bir yapıya sahiptir. Amaç, modernizm eleştirisi ve yeniden kullanıma sunulmasını sağlamak değil, modernitenin kendisini tanımlamakta kullandığı temel yapıyı yapısöküme uğratmaktır.

Yapısöküm denilince ilk akla gelen isim, "Jacques Derrida"dır. "Derrida"nın yapısöküm anlayışında, gösteren doğrudan doğruya gösterilene bağlı değildir. Gösteren ile gösterilen arasında birebir karşılıklı ilişkiler yoktur. Çünkü "Derrida" göstergeyi bir ayrımlaşım yapısı olarak görür; bir yarısı her zaman "orada bulunmaz", diğer yarısı ise her zaman "o değildir". Gösterenler ile gösterilenler sürekli olarak yeni birleşimler içinde ya birbirlerinden koparlar ya da bir araya gelirler. Anlam, kendi karşısında bütünüyle var olamayabilir ve bunun yerine bütünlüğü sürekli ertelenen bir yapıdan bahsetmek mümkün olabilir. İşte bu bütünlük eleştirisi yapısöküm estetiğin en önemli özelliğidir. Bu noktada gösteren ve gösterilen ikileminden yola çıkarak, "Derrida" kendi kimliğimizin güvenliği için değersizleştirilmiş bir "öteki" nin oluşturulmasına karşı çıktığını ve bu bağlamda batılı aklın korkunç hiyerarşilerine meydan okuduğunu söyleyebiliriz.

Bu bağlamda gösteren-gösterilen, ben-öteki ile beden-ruh arasında bir bağlantı kurmak mümkündür. Çünkü "ben"liğimizi gösteren ruhumuz ise "öteki"leştirerek gösterilen durumunda kalan da bedenimizdir.

Ruh ve beden nasıl bir bütündür? Birbirini yok ederek mi yoksa bütünleşmeyen bir bütünlük sağlayarak mı var olur?

Felsefe tarihinde ortaya konmuş pek çok felsefe anlayışı, beden konusunu hep zihnin karşısına yerleştirerek düşünmüş, zihne yükledikleri bütün olumlu niteliklere karşı salt zihinsel olmadığından bedensel olanı çoğu durumda olumsuz niteliklerle birlikte anmıştır. Geleneksel olarak beden ile zihin ayrımının yapılmasına yol açan bu genel tutumda, beden zihnin doğasını, yetilerini, işleyişini bozan olarak tasarlanmıştır.

Nitekim beden, daha Eski Yunan Felsefesi'nden başlayarak yaşam boyunca insan tinini(ruhunu) tutsağı olarak kendi içinde taşıyan bir kafes olarak görülmüştür. Buna bağlı olarak filozofların çok büyük bir bölümü, insan tinini bedenden ya da bedensel olandan ayırarak düşünmeye, bedeni hep zihinle taban tabana zıt konuma yerleştirerek anlamaya ayrı bir özen göstermiştir. Yine aynı biçimde Ortaçağ Felsefesine bütünüyle egemen dinsel ya da tanrı-bilimsel yönelimli düşünüş, Tanrı'nın yüce değerleri karşısında insan bedenini kötülüklerin ana kaynağı olarak görmüş, bedensel istekleri diğer dünyada vaad edilen yaşama ulaşmak adına bu dünyada yerine getirilmesi gereken ödevlerin önündeki en büyük engel olarak değerlendirmiştir. Söz gelimi, insanın ahlaksal değerini bütünüyle tinsel yaşamının niteliğiyle ortaya koyan Hıristiyan düşüncesi, sürekli bedensel hazların, özellikle de alçaltıcı bulduğu cinsel hazların peşinde koşan bir insanı günahkar olmakla suçlamıştır.

Bedenin felsefeden dışlanmasına varan bu kötücül beden bakışının en iyi görülebileceği yerler arasında "Pytbagorasçılık", Platonculuk", "İdealizm", "Usçuluk", "Ortaçağ Skolastik Felsefesi" gelenekleri başı çekmektedir. Buna karşın felsefe tarihinde bedene yönelik bu olumsuz yaklaşıma, başta "Stoacılık" ile "Spinozacılık" olmak üzere çeşitli felsefe öğretilerinde kesin çizgilerle karşı çıkıldığı, zihin ile beden ayrımının bütünüyle yadsındığı, zihin ile bedenin birbiriyle özdeşleştirecek denli yakın bir ilişki içinde kavrandıkları da görülmektedir.

Bunun yanında felsefe tarihinin iki büyük anlayışı "Maddecilik" ile "İdealizm", beden sorunu karşısında bütünüyle birbirleriyle karşıt savları ileri sürüyor olmalarına karşın, bu ikisinin son

çözümlemede aynı sonuca varmış olmaları dikkate değerdir. "Maddecilik" tinsel kendiliklerin varlığını yadsıyarak zihni tamamen maddenin bir işlevi olarak temellendirirken, buna karşı "İdealizm" ise hem bedeni hem de bedensel öğeleri zihnin ya da bilincin içerikleri olarak değerlendirirken, aslında her ikisi de sorunu beden gerçeğini bir biçimde yoksayarak çözüm yoluna gitmiştir. Bu bağlamda ister zihinde çözüştürülerek kavranıyor olsun ister maddenin uzantısı olarak tanımlansın, maddeci ve idealist indirgemeci yaklaşımların hemen hepsi tüm yönleriyle bedeni kavrama sürecinde büyük açmazlarla karşılaşmaktadır.

Geçmiş felsefelerde "zihin ile beden ikiliği" sorunu çerçevesinde sunulan görüşler dışında neredeyse bedene yönelik kapsamlı bir felsefe yaklaşımı sunulmamış olmasına karşın, çağdaş felsefede beden üstüne yapılan çalışmaların yoğun bir ilgiyle arttığı görülmektedir. XX. yüzyıl felsefesinde, bedensel süreçlerin işleyişi ile düşünsel süreçlerin işleyişi arasında hiç de küçümsenmeyecek bir bağlantı olduğu ortaya çıkmıştır. Yine bu bağlamda, dilci felsefelerden görüngübilimci felsefelere, post-yapısalcı felsefelerden yorumbilgici felsefelere çoğu eleştirel üstfelsefe anlayışı, zihin ile beden arasında ne amaçla olursa olsun belli bir ayrım yapmanın felsefi bakımdan son derece yanlış bir tutum olduğunun altını çizmektedir.

Beden üstüne yapılan çalışmaların doğasında meydana gelen bu kırılmanın en temel nedeni ise, öteden beri metafizik, etik ve varlıkbilgisel varsayımlar doğrultusunda anlaşılan bedenin; toplumsal, tarihsel ve kültürel etmenlerin etkisiyle değişen bir kendilik olduğunun saptanmasıdır. Bu bağlamda post-yapısalcı felsefe, bedeni nasıl temsil ettiğimizi, bedeni nasıl kurduğumuza yönelik getirdiği çözümlemelerle beden anlayışımıza yönelik önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.Bununla birlikte insan bedeninin sadece salt biyolojik olarak verili bir kendilik olmadığını, her durumda toplumsal olarak kurulup yapılandığını; buna ek olarak farklı işlevdeki iktidar pratikleriyle bedenin nasıl yapıldığını ve söylemlere işlemiş iktidar rejimleri tarafından bedensel deneyimlerin nasıl yeniden üretildiğini açıkça sorgulamaktadır. Kısaca özetlersek, beden insan ilişkilerinde ve günümüz tüketim kültüründe bir gösterge haline gelmektedir. Birbiriyle karşılaşan, yüz yüze gelen insanlar aynı zamanda göstergeler topluluğuyla da karşılaşmakta ve bu göstergeler aracılığıyla iletişim ve diyalog kurmaktadır. Ve bu bağlamda insan bedeni bir gösterge taşıyıcı durumuna gelmekte, araçsallaşmakta ve tüketim kültürünün bir unsuruna dönüşmektedir.

İşte post modernist bir bakış açısıyla oluşan beden algısı, "Jacques Derrida" nın yapısöküm kuramıyla paralellik göstermektedir. Şöyle ki, Derrida (halihazırdaki doğal dillerimiz ölürse) gelecekteki felsefecilerin geçmişin ve şimdinin felsefecilerinin "temsil" sözcüğüyle kastettikleri şeyin anlayıp anlayamayacağı üzerine düşünürken; yapısöküm kuramını metinlerin tutarlılığını ve inandırıcılığını baltalayan farkına varılmamış karşıtlıkları ya da ikili gerilimleri ortaya çıkarmak için metinlerin eleştirel okumalarını yapan yaklaşımlar üzerine kurmuştur. Derrida, "sözcük sözde dışsal bir felsefe sorunun ismi olarak ele alındığı halde, anlamı felsefe tarihi boyunca kökünden değişmiştir ve onun benzer tarzlarda kullanıldığı düşünülüyorsa ve hatta

hala hakiki bir bir kullanıma sahip olduğu düşünülüyorsa, bu bir hatadır" diyerek kuramının temelini oluşturmuştur. Ayrıca Derrida, "konuşma ve yazma, zihin ve beden, iç ve dış, iyi ve kötü, varlık ve yokluk hatta dişil ve eril" arasındaki zıtlıklar kadar doğal olarak kalması icap eden gizli metafiziksel dizileri göstermekte; günümüzdeki metafiziğin ötesine geçme çabalarını sökmeye amaçlayarak, bu ayırımların eleştirel olarak çözümlenmesi ve bunların kullanımlarındaki ikilemlerin nasıl olumsuzlanarak muhafaza edildiğini göstermekle ilgilenmiştir. Bu bağlamda post modernist algıdaki beden, Derrida"nın dil çözümlemesi gibi yeniden ve yeniden yapılanır.

Sonuç olarak; günümüz için (modernizmi eleştiren ama bir türlü de post modernizmi benimseyemeyen çağımız) beden ve ruh ikiliğinin bir bütün olarak görüldüğü söylenebilir belki ama bu noktada yatan en büyük sorun, artık bedenin dil gibi (Derrida'nın yapı söküm kuramında "dil") kurgusal bir boyutta göstergeler aracılığıyla var olabilen bir unsura dönüşmesidir. Artık beden ve ruh organik olmayan (kurmaca) bir ortamda karşılaşmaktadır. Ve bu karşılaşma her defasında yeniden şekillenmektedir.

Hazırlayan: Pınar Tuncegil

KAYNAKÇA

- felsefeekibidergisi.com (sayı 12-13)

- "Aşırılığın Peygamberleri" (Allan MEGILL -Ayraç Yayınları / 7.bölüm)

- "20. Yüzyılda Sanatı Okuyanlar" (Chris MURRAY - Sel Yayıncılık)

- "Çağdaş Temel Kuramlar" (Quentin SKINNER - Vadi Yayınları / 3.Bölüm)

Resim: Pittman, This Wholesomeness, Beloved and Despised, Continues Regardless; Picabia, La Nuit Espagnole

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE VE İSLAMİYET

28 Ağustos 1749’ da Almanya – Frankfurt’ da doğan Goethe, 22 Mart 1832 yılında 83 yaşında Weimar’da hayatını kaybetti.

Goethe, adına bir dönemin adlandırıldığı tek Alman yazardır.

İlk eğitimini avukat olan babası tarafından evde almıştır.

1765 yılında (16 yaşında) Leipzig' de hukuk eğtimine başlar, ancak akciğer rahatsızlığı nedeniyle 3 yıl sonra (1768) yarım bırakmak zorunda kalır.

Ancak, aile evindeki tedavi süresince pietizm / panteizm ve mistik yazıların etkisi altına girer.

Goethe, hukuk eğitimini 1770 / 71 yıllarında Strassburg'da tamamlar.

Bu yıllarda hocası Herder ile uzun fikir alış verişlerinde bulunur ve birbirlerini etkilerler. Herder' in başka dinlere ve kültürlere meraklı olması, Goethe' nin de dikkatini bu yöne çevirmesine neden olmuştur.

Bu sayede Goethe, İncil' in dışında başka kutsal kitapların da olduğunu görür. Ancak, Budizm, Hinduizm gibi dinlerin kitaplarına ulaşamaz ve sadece Kur' an'ı inceleyebilir. Goethe' nin Kur'an'ı, İslamiyet' i ve Hz. Muhammed' i araştırma merakı bu şekilde başlar. İslamiyeti, Kur'an ve Şarkiyat hakkındaki araştırmaları fırsat buldukça okuyup anlamaya ve bilmediklerini çevresindeki akademisyenlerden öğrenmeye çalışır.

Kendi el yazısıyla yazmış olduğu 1771 / 1772' deki ilk ciddi ve yoğun Kur'an araştırmaları ve

daha sonraki yıllardaki çalışmaları elimizde mevcuttur.

Ancak Goethe sadece İslamiyet üzerine araştırma yapmaz.

1772 yazında Wetzlar barosunda stajını yapar. 1774' de "Götz von Berlichingen mit der eisernen Hand – Demir elli Berlichingen' li Götz", "Clavigo" ve "Die Leiden des jungen Werthers – Genç Werther' in Acıları" ile var olan tiyatroya (yapmacıklı aşk ve eğlenceli hayat) karşıt bir grubun lideri olarak kendini bulur ve "Genç Werther' in Acıları" kendisine dünya çapında ün kazandırır.

1775' de yapmış olduğu İsviçre seyahatinin ardından Sachsen / Weimar / Eisenach dükü Karl August' un davetini kabul edip, Weimar' daki saraya giderek elçilik danışmanlığına başlar. Burada Weimar dükü, ailesi ve misafirlerine J. Hammer' in almanca Kur' an çevirisini yüksek sesle okur (tahminlere göre G. Sale' in düz metin ingilizce çevirisini de). Bu oturumların tanıkları olarak da ünlü yazar Schiller ve eşini gösterebiliriz.

1782' de "von" - asil ünvanını alarak, Weimar' daki finans, maden ve askeri birimlerini, daha sonra tiyatro ve eğitim birimlerini de yönetir.

Fen bilimleri araştırmaları sonucu insanın ara çene kemiğini bulmuştur.

1786' sonbaharında ani bir kararla İtalya' ya gider: Roma' da güzel sanatlar alanında incelemeler yapar. Sicilya' da ise botanik üzerine incelemelerde bulunur.

1788 ortalarında "klasik dönem" yazarına dönüşmüş olarak geri döner. Bu dönemde "Torquato Tasso", "Iphigenie auf Tauris", "Urfaust", "Wilheln Meister" gibi eserleri olgunlaşır ve birçoğu "klasik dönemde" tamamlanır.

Yine bu dönem hayat arkadaşı Christiane Vulpius ile tanışmasına tekabül eder (1789 oğul August' un doğumu, 1806 nikah). İkinci İtalya seyahatini 1790 yılında Venedig' e giderek

gerçekleştirir.

1791’ de Weimar saray tiyatrosunun idaresini üstlenir (1817’ ye kadar).

Fransız ihtilaline karşı koalisyon savaşında Prusya adına savaşan dükün yanında yer alır.

Schiller ile olan yakın arkadaşlığı 1794 – 1805 (Schiller’ in ölümü) “Weimar Klasik Dönemi” nin en verimli kısmını oluşturmakta. İkisi de birbirlerine eserlerinde destek olmakta, ortak tiyatro eserleri çalışmakta. Schiller’ in idealist estetik anlayışı, Goethe’ nin şiirsel üretimini ciddi şekilde etkilemiştir.

Goethe’ nin İslamiyete karşı gençlik yıllarında başlayıp, ölümüne kadar devam eden ilgisi kesinlikle bir heves olarak algılanmamalıdır. İslamiyet ile ilgilenmesinin sebebi felsefi ve teolojiktir. Birçok açıdan Goethe’ nin düşünceleri Hıristiyanlıkla uyuşmuyordu. Aynı zamanda Adınlanma Çağı’ndaki Ateist ve Materyalist görüşler de pek ilgisini çekmiyordu. Voltaire ve Kant’ın düşünceleri, Spinoza ve Giordano Bruno’ nun Panteizm ile ilgili düşünceleri kadar ilgisini çekmiyordu. Goethe’ ye göre Spinoza’ nın panteizmiyle İslam monoteizmi (tek tanrıcılık) bazı noktalarda birbirine benziyordu. Tüm varlığın tabiat ve tabiat da Tanrı olduğu için Tanrı’ nın varlığını ispat etmeye gerek görmeyen Spinoza ile Tanrı’ nın tüm doğada göründüğünü vaz eden İslamiyet arasındaki ince farka dikkat etmezsek, bu iki görüş birbirine çok yakın görünmekte. Spinoza ile araştırmalarına başlayan Goethe’ nin İslamiyet’ in bu konulardaki görüşlerine yabancı kalması mümkün değildir. Ancak, Spinoza’ yı kendine göre yorumlayan yazar, İslamiyet’ i de kendine göre yorumlayıp, kendi İslam inancı konusunda çeşitli spekülasyonlara yol açacaktır. Kendisinin Müslüman olduğuna dair bir “şaibe” kısa zamanda hızla yayılır. Goethe, “Bütün bu şaibeleri reddetmiyorum” der.

Pietizm / Panteizm nedir?

Tanrı ile evreni bir kabul eder. Panteizme göre Tanrı, evrenden ayrı veya bağımsız bir varlık değildir. Tanrı doğada, nesnelerde, insan dünyasındadır. Her şey ve evren Tanrı' dır.
Panteistlere göre evrende varolan her şey (atom, hareket, insan, doğa, fizik kanunları, yıldızlar...) bir bütün olarak Tanrı' yı oluşturur. Evrende olan her olay, her hareket aslında doğrudan Tanrı' nın hareketidir. Bu nedenle insan da Tanrı' nın bir parçasıdır.
Panteizme göre Tanrı her şeydir ve her şey Tanrı' dır. Tanrı - Evren - İnsan ayrımı yoktur.
Evreni algılayış biçimi olarak Panteizm, Hindu ve Buda dinlerinde hayal gücü geleneğine uygun bir anlayıştır.

Felsefî olarak eski Yunan felsefesinde Plotinos (205-270), Rönesans' tan sonra Giordano Bruno (1548-1600) ve Spinoza (1632-1677) tarafından temsil edilmiştir.

Düşünsel kökü Antik Çağ Yunan Stoacılığına dayanan Panteizmin ileri sürdüğü Evrenin Ruhu Anlayışı, Hegelciliği ve Spinozacılığı doğurmuştur.
Tek Tanrı' lı dinlerdeki Tanrı-Alem ayrılığı, Yaratan-Yaratılan diye bir ikilem, Panteizmde yoktur. Tanrı yaratan değil, var olandır ve evrenin tümüdür. Evrende görülenden başka bir Tanrı yoktur. Evrenin başlangıcı ve sonu yoktur. Önsüz ve sonsuz olan Tanrı, hem evrende, hem de insandadır.

Panteist görüş, Tasavvuf içinde de benimsenmiştir. Tasavvuf düşüncesi de özünde bir panteist anlam taşımaktadır. Anadolu mutasavvıflarından Hallac-ı Mansur ve Mevlâna bu düşüncededir.

Johann Gottfried von Herder kimdir?

25 Ağustos 1744 - 18 Aralık 1803

Gerçek bir tarih felsefesinin bir anlamda kurucusu sayılır.
Herder' e göre tarihte, belirleyici öğenin genel olarak insan değil de, şu ya da bu türden insanın genel özellikleri olduğunu savunur. Bu nedenle de antropolojinin babası olarak görülür. Organik bir doğal evrim görüşü geliştirmiştir. Buna göre doğa da tarih de, sürekli olarak oluş hali içinde olan alanlardır. Tarih, doğanın bir alanı olmakla birlikte, tarihsel, doğal olaylar gibi, kesin bir yasalılık ve nedensellik taşımaz. Tarihi belirleyen en önemli öğe, genellik değil, bireyselliktir. Tarihte yasalar aramaktan vazgeçilmelidir, her tarihsel olay bir kez ortaya çıkan bir gerçekliktir.

Friedrich Schiller kimdir?

Gerçek adı "Johann Christoph Friedrich von Schiller.

10 Kasım 1759 – 09 Mayıs 1805

Şair, filozof, tarihçi, alman dram yazarı. Düşünsel / didaktik şiir uzmanlık alanı olmasına rağmen, doğa tasvirli şiirlerde de oldukça başarılıdır. Dramatik şiirleri en beğenilen alman balatlarıdır.Birçok yazara ilham kaynağı olmuştur. Wieland, Herder ve Goethe ile birlikte "Weimar Klasiği"nin en önemli yazarlarındandır.

Hazırlayan: Bircan Alpak

Kaynakça:

- Christoph Wetzel: Lexikon der Autoren und Werke
- www.turkcebilgi.com /ansiklopedi
- Vikipedi – özgür ansiklopedi
- TimeTürk Haber Merkezi: Goethe ve İslamiyet (01.03.2010)
- Genistra: Goethe' nin Doğu Batı divanı (05.03.2010)
- Enfal.de: Goethe-Fatwa Schaikh 'Abdalqadir Al-Murabit: Weimar, 19.12.1995
- Goethe & Lorsbach: www.filo.de